

Mokytojas ir knygnešys Juozas Petrulis

ANTANAS PURIUŠKIS

1945–1949 metais mokiausi Ragelių progimnazijoje, kurioje tuo laikotarpiu dirbo keliolika mokytojų. Iš visų jų pats imponantiškiausias buvo Juozas Petrulis, gimęs 1876 metais ir netrukus sulaukęs septintojo savo amžiaus dešimtmečio, tačiau neprisimenu, kad išs gražus jo jubiliejus mokykloje būtų kaip nors paminėtas. Matyt, todėl, kad rūsčiais pokario metais vyravo ne tokios nuotaikos. Pirmiausia mokytojas Petrulis iš kitų išsiskyrė savo išvaizda: vešlūs žili plaukai ir vešli žila barzda, todėl mokinių buvo vadinamas „Senioku“, tačiau j senioką nebuvo panašus. Iš Audros kaimo, kur gyveno, j Ragelius ateidavo neskubiu, bet tvirtu žingsniu, buvo tiesaus stoto ir pakankamai energingas. Rinko įvairias senienas. Aš jam irgi esu nuėjęs akmeninį kirvuką ir caro laikų medalį. Apie save nieko nepasakodavo, todėl tik po daugelio metų sužinojau, kad jaunystėje jis mokėsi keliuose užsienio universitetuose: Ciuricho, Freiburgo, Berno, Lozanos ir Ženevos Šveicarijoje bei Sorbonos Prancūzijoje. Mokėjo net šešias užsienio kalbas: anglų, latvių, lenkų, prancūzų, rusų ir vokiečių. Todėl mes, būvę jo mokiniai, pagrįstai galime didžiuotis, kad turėjome tokį Mokytoją. Deja, taip jau yra, kad mokiniai savo mokytojus įvertina tik praėjus nemažai laiko,

Knygnešio sūnus Jokimas Petrulis prie tėvo darbo stalo.
Alicijos Matulienės nuotrauka.

kada j viską žiūrėta ne paauglio, o suaugusio žmogaus akimis.

Mokytojas Petrulis dėstė istoriją ir geografiją. Visų vadovėlių, kuriuos jis atsinešdavo į progimnaziją, paraštės buvo išmargintos pastabų ir komentarų. Mokinių žinias dažnai tikrindavo raštu. Užduodavo kelis klausimus, j kuriuos reikėdavo atsakyti raštu. Tais laikais mokinių žinios buvo vertinamos penkiabale sistema: geriausias pažymys 5 („penketas“), blogiausias 1 („kuolas“). Kai kurie mokytojai prie pažymio prirašydavo pliuso arba minuso ženklą. Pažymys su pliusu reikė geresnį žinių įvertinimą negu pažymys su minusu. Kartais rašydavo trejetą su dviem minusais. Tai būdavo silpnas trejetas arba, mokinių žodžiais tariant, „tre-

jetas su vadelėmis“. Mokytojas Petrulis mūsų atsakymus raštu vertindavo ne skaitmeniniais pažymiais, o raidėmis, kartais prie jų pridėdamas pliuso ar minuso ženklą. Nežinau, ar tai buvo paties Mokytojo sugalvota mokinių žinių vertinimo sistema, ar taip vertindavo žinias, kai jis pats dar buvo mokinys. Raidės turėjo tokias reikšmes: G+ penketas, G – ketvertas, P – trejetas, S – dvejetas. Buvo dar ir toks pažymys: P-S, kuris reikė, kad čia „trejetas su vadelėmis“.

Mokiniai nusirašinėja ar naudoja „špargalkas“, matyt, nuo tų laikų, kai atsirado pačios mokyklos. Taip buvo ir Ragelių progimnazijoje. Klasėse stovėjo dviviečiai suolai, kurių viršutinėje dalyje buvo atverčiama lentelė, kad mokiniui būtų patogiau atsistoti jėjus į klasę mokytojui ar atsakinėjant. Beveik visuose suoluose tarp tos lentelės ir kitos suolo dalies, prie kurios lentelė pritvirtinta vyriais, mokiniai išpjaudavo plyšį, pro kurį vogčiomis būtų galima pasižiūrėti į atverstą knygą ar tam paruoštą „špargalką“. Per vieną geografijos pamoką aš irgi nusprendžiau „nusirašyti“. Mokytojo Petrulio duota užduotis buvo – išvardyti aukščiausius Afrikos kalnus ir ilgiausias upes. Aš iki šiol prisimenu tą geografijos pamoką, nors nuo to laiko praėjo beveik šešiasdešimt metų. Mokiau gerai, ne vieną trimestrą klasėje buvau pirmas mokinys. Per

Knygnešio Juozo Petrulio asmeninės bibliotekos fragmentas. Alicijos Matukienės nuotr.

tą geografijos pamoką irgi žinojau atsakymus į pateiktą užduotį, nes prieš tai, daug kartų persinešęs į namus pasiskolintą geografijos vadovėlį, kadangi nuosavo neturėjau, vakarais prie menkos spingsulės žodis į žodį, į kelis įvairaus formato ir storio sąsiuvinius buvau visą jį persirašęs. Pokario metais nebuvo nei parkerių, nei šratinukų. Rašydavome įstatyta į

Knygnešio Juozo Petrulio gimtinis namas Andros kaime, Rokiškio rajone. Zinos Sargiūnienės nuotr.

medinį kotelį plunksna, padažydami ją į buteliuką su rašalu, pagamintu iš vandenyje ištirpintos cheminio pieštuko šerdelės. Įdėjau daug nereikalingo darbo, bet kartu kelis sykius perskaičiau tuos pačius sakinius ir taip įtvirtinau geografijos žinias. Tada dar nežinojau, kad nereikia persirašinėti viso vadovėlio ištisai. Užtenka perskaičius dalį teksto, užsirašyti pagrindinius teiginius, kitaip sakant, pasidaryti santrauką. Tiesa, tokį patarimą buvau gavęs. Kartą vakare pas mus užėjo keli miškiniai. Vienas jų, matyt, buvo baigęs gimnaziją ar kokius kitočius mokslus. Pamatęs mano triūsą, pasakė, kad neverta taip vargti, reikia daryti santrauką ir paaiškino, kaip tai daryti. Iš to vyro pirmąkart išgirdau terminą „santrauka“. Tačiau patarimu nepasinaudojau, nes perrašinėjau paskutinius vadovėlio puslapius.

Per minėtą geografijos pamoką paaugliškam proteliui, matyt, buvo įdomus pats nusirašymo procesas, kurį dariau pirmą kartą. Mokytojas Petrulis, aišku, mano veiksmus stebėjo, bet nieko nesakė. Kai buvo surinkti lapeliai su atsakymais, jis pirmiausia susirado mano lapelį ir jame parašė S. Aš ištaudau kaip kalakutas, nors Mokytojas man irgi nieko nesakė, o tik pasižiūrėjo į mane. Po to mokiausi dar keliolika metų: Rokiškio 1-ojoje vidurinėje mokykloje, Rygos civilinės aviacijos mokykloje, Kauno politechnikos

instituto Vilniaus filiale, bet nusirašyti daugiau niekad nebandžiau.

1993 metais yra išleista knyga „Rokiškio J. Tumo-Vaižganto mokyklai – 75“, kurią parengė Elena Vajegienė ir Regina Mikšytė. Knygoje įdėtas Juozo Petrulio straipsnis „Iš autobiografijos“, parašytos 1930 metų vasario mėnesį. Iš šio straipsnio, sužinome, kad Juozas Petrulis, studijuodamas užsienyje lietuviškos spaudos draudimo laikais, rūpinosi jos reikalais, aktyviai dalyvavo telkiant iš Lietuvos kilusius studentus į draugijas, vėliau pavadintas korporacijomis. Taip 1899 metais, Šveicarijoje, Freiburge, buvo įsteigta „Rūta“, vėliau pavadinta „Lituania“. Į šią draugiją studentus Juozas Petrulis telkė studijuodamas Ženevos ir Sorbonos universitetuose. Vėliau jam teko darbuotis leidžiant lietuviškus laikraščius bei dirbti administracinį darbą. 1918 metais Juozas Petrulis kartu su būriu jį palaikančių inteligentų rūpinosi, kad Rokiškyje būtų įkurta gimnazija. Šioje gimnazijoje 1920–1928 metais Juozas Petrulis mokytojavo, kurį laiką buvo jos direktoriumi.

Pokario metais, dirbdamas Ragelių progimnazijoje, Juozas Petrulis kurį laiką irgi buvo jos direktorius. Aš turiu ir saugau Adomo Mickevičiaus knygą „Konradas Valerodas“. Ją man, kaip geriausiam IV klasės mokiniui, 1948 metais padovanojo Ragelių progimnazijos pedagogų taryba. Dovanojimo įrašą pasirašė direktorius Juozas Petrulis ir klasės auklėtojas Alfredas Kligys.

Mokytojas Juozas Petrulis mirė 1958 metais, palaidotas Ragelių kapinėse. Ant jo kapo užrašyta:

„Knygnešys ir pedagogas
Audros JUOZAS PETRULIS
1876–1958“

Kai atvažiuoju į šias kapines, visada aplankau ne tik savo tėvų ir artimųjų kapus, bet ir buvusio savo Mokytojo Juozo Petrulio kapą, uždegu žvakutes.

Antanas M. PURIŠKIS

1945-1949 metais mokiausi Ragelių progimnazijoje (Rokiškio r.), kurioje per tą laikotarpį dirbo keliolika mokytojų. Vieni jų mus mokė ilgiau. Tai mokytojai Juozas Petrulis, nuo kurio gimimo dienos šiemet sukako 130 metų, Juozas Butėnas, Alfredas Kligys, Bronius Strydytis, Viera Mirošnik, Birutė Seibutyte, Birutė Strydyte, Donata Kubiliute. Kit mokė trumpiau - Bulavas, Balys Mackus, Malvina Čičnaitė, Elzė Aglinskaitė, Aldona Juodelyte, Aldona Kuzmaite.

Iš visų mokytojų įspūdingiausias buvo Juozas Petrulis, gimęs 1876 m. Sulaukę septyniojo savo amžiaus dešimtmečio, tačiau neprisimenu, kad ši graži jo sukaktis mokykloje būtų buvusi kaip nors paminėta. Matyt, todėl, kad pokario metais nebuvo nuotaikos. Mokytojas Petrulis iš kitų išsiskyrė savo išvaizda: vešlūs, žili plaukai ir veili, žila barzda, todėl mokinių būvo vadinamas "Senioku", tačiau, į senioką nebuvo panašus. Iš Audros kaimo, kur buvo jo namai, į Ragelius atėdavo neskubiu, bet tvirtu žingsniu, buvo tiesaus stoto, energingas. Rinko įvairias senienes. Aš jam irgi esu nusėšęs akmeninį kivrūką ir caro laikų medalį. Apie save nieko nepasakodavo, todėl tik po daugelio metų sužinojau, kad jaunystėje jis mokėsi užsienyje, keliuose universitetuose: Cjuricho, Freiburgo, Berno, Lozanos ir Ženevos Šveicarijoje bei Sorbonos - Prancūzijoje. Mokėjo šešias užsienio kalbas: anglų, latvių, lenkų, prancūzų, rusų, vokiečių. Mes, buvę jo mokiniai, pagristai galime didžiuotis, kad turėjome tokį Mokytoją. Deja, taip jau yra, kad mokiniai savo mokytojus įvertina tik praėjus nemažai laiko, kada į viską pažvelgiama ne paauagio, o suaugusio žmogaus akimis.

Mokytojas mums dėstė istoriją ir geografiją. Visų vadovėlių, kuriuos jis atsinešdavo į progimnaziją, paraštes buvo išrašytos jo pastabo-

mis ir komentarais. Mokinių žinias dažnai tikrindavo raštu. Užduodavo kelis klausimus. Tais laikais mokinių žinios buvo vertinamos penkių balų sistema: geriausias pažymys 5 (penketas), blogiausias 1 (kuolas). Kai kurie mokytojai prie pažymio prirašydavo pliuso arba minuso ženklą. Pažymys su pliusu reiškė geresnį žinių įvertinimą negu pažymys su minu-

to nepastebėtu, mokiniai praktikuoją, matyt, nuo tų laikų, kada atsirado pačios mokyklos. Taip buvo ir Ragelių progimnazijoje. Klasėse stovėjo dviviečiai suoliai, kurių viršutinėje dalyje buvo atverčiama lentelė, kad mokiniui būtų patogiau atsistoti, įėjus į klasę mokytojui ar atsakinėjant. Beveik visuose suoluose tarp tos lentelės ir kitos suolo dalies, prie kurios

(nuosavo neturėjau), vakarais prie menkos spingulės žodis į žodį į kelis įvairaus formato ir storio sąsiuvinus buvau visą jį persirašęs. Pokario metais nebuvo nei parkerių, nei šratinukų. Rašydavome įstatyta į medinį kotelį plunksna, pasidažydami ją "bonkutėje" su rašalu, pagamintu iš vandenyje ištirpintos cheminio pietuko šerdelės. Idėjau daug nereikalingo darbo, bet tuo pačiu, kelis kartus perskaitydama tuos pačius sakinius, pagilinau ir geografijos žinias. Tada dar nežinojau, kad nereikia persirašinėti viso vadovėlio ištisai. Užtenka, perskaičius dalį teksto, užrašyti pagrindinius teiginius, kitaip tariant, pasidaryti santrauką. Tiesa, tokį patarimą buvau gavęs. Kartą vakare pas mus užėjo keli miškiniai. Vienas iš jų, matyt, buvo baigęs gimnaziją ar kokius kitokius mokslus. Pamates mano tritąsą, pasakė, kad neverta taip vargti, reikia daryti santrauką ir paaiškino, kaip ją daryti. Iš to vyro pirmąkart išgirdau terminą "santrauka". Tačiau patarimu nepasinaudojau, nes perrašinėjau paskutinius vadovėlio puslapius.

Per minėtą geografijos pamoką paauagio proteliui, matyt, buvo įdomus pats nusirašymo procesas, kurį dariau pirmą kartą. Mokytojas Petrulis, aišku, mano veiksmus stebėjo, bet nieko nesakė. Kai buvo surinkti lapeliai su atsakymais, jis pirmiausia susirado mano lapelį ir jame parašė S. Aš išraudau kaip kalakutas, nors Mokytojas ir vėl nieko nesakė, o tik pasižiūrėjo į mane. Tai buvo pamoka visam gyvenimui. Po to mokiausi dar keliolika metų: Rokiškio I vidurinėje mokykloje, Rygos civilinės aviacijos mokykloje, Kauno politechnikos instituto Vilniaus filiale, bet nusirašyti daugiau niekada nebandžiau.

1993 metais yra išleista knyga "Rokiškio Tumo-Vaižganto mokykla - 75", kurią rengė Elena Vajėgienė ir Regina Mikšytė. Knygoje yra Juozo Petrulio straipsnis "Iš autobiografijos", parašytas 1930 metų vasario mėnesį. Skaitant šį straipsnį, galima sužinoti, kad Juozas Petrulis, studijuodamas užsienyje lietuviškos spaudos draudimo laikais, rūpinosi jos reikalais, aktyviai veikė, telkdamas iš Lietuvos kilusius studentus į draugijas, vėliau pavadintas korporacijomis. Taip 1899 metais Šveicarijoje, Freiburge, buvo įsteigta "Rūta", vėliau pavadinta "Lithuania". Studentus į šią draugiją Juozas Petrulis telkė studijuodamas Ženevos ir Sorbonos universitetuose. Vėliau jam teko darbuotis leidžiant lietuviškus laikraščius, dirbti administracinę darbą. 1918 metais Juozas Petrulis kartu su būriu jį palaikančių inteligentų darbuosi, kad Rokiškyje būtų įkurta gimnazija. Šioje gimnazijoje 1920 - 1928 metais Juozas Petrulis mokytojavo, kurį laiką ėjo jos direktoriaus pareigas.

Pokariu, dirbdamas Ragelių progimnazijoje, Petrulis kurį laiką buvo jos direktoriumi. Aš turiu ir saugau Adomo Mickevičiaus knyga "Konradas Valenrodas". Ją man, kaip geriausia IV klasės mokiniui, 1948 metais padovanojo Ragelių progimnazijos pedagogų taryba. Dovanojimo įrašą pasirašė direktorius J. Petrulis ir klasės auklėtojas Alfredas Kligys. Mokytojas Juozas Petrulis mirė 1958 metais, palaidotas Ragelių kapinėse. Ant jo kapo yra užrašas:

**"Knygnešys ir pedagogas
Audros JUOZAS PETRULIS
1876-1958"**

Kai atvažiuoju į šias kapines, visada aplankau ne tik savo tėvų ir artimųjų kapus, bet ir buvusio savo Mokytojo Juozo Petrulio kapą, uždegu žvakučių.

Ragelių progimnazijos IV klasės mokiniai ir keli mokytojai 1949 m. Išleistių dieną. J. Petrulis sėdi 3-ias iš kairės.

su. Kartais rašydavo trejetą su dviem minusais. Tai būdavo silpnas trejetas arba, mokinių terminologija tariant, "trejetas su vadelėmis". Mokytojas Petrulis mūsų atsakymus raštu vertindavo ne skaitmeniniais pažymiais, o raidėmis, kartais prie jų pridėdamas pliuso ar minuso ženklą. Nežinau, ar tai buvo paties Mokytojo sugalvota žinių vertinimo sistema, ar taip vertindavo žinias, kai jis pats buvo dar mokinys. Raidės turėjo tokias reikšmes: G+ tai penketas, G- ketvertas, P- trejetas, S - dvejetas. Buvo dar ir toks pažymys: P-S, kuris reikė, kad ėia "trejetas su vadelėmis".

Nusirašinėti ar naudotis "špargalkomis", stengiantis, kad mokytojas

lentelė pritvirtinama vyriais, būdavo mokinių išpjautas plyšys, pro kurį vogčiomis buvo galima pasižiūrėti į atvertą knygą ar tam paruoštą "špargalką". Per vieną geografijos pamoką aš irgi nusprendžiau "nusirašyti". Mokytojo Petrulio duota mums užduotis buvo tokia: išvardyti aukščiausius Afrikos kalnus ir ilgiausias upes. Aš iki šiol prisimenu tą geografijos pamoką, nors nuo to laiko praėjo beveik šešiasdešimt metų. Mokiais gerai, ne viena trimestrą klasėje buvau pirmas mokinys. Per tą geografijos pamoką irgi žinojau atsakymus į pateiktą užduotį, nes prieš tai, daug kartų parsinešęs į namus pasiskolintą geografijos vadovėlį

Gimtinė. 2006, liepos 1 – 31.

Tadas Petrusis
Gimtas Rokškis. 1991, kovo 27.

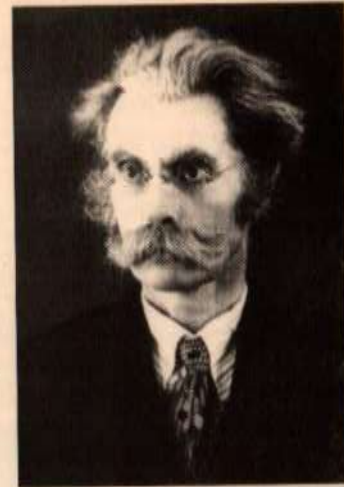
AUDROS KAIMO SŪNUS

Tėvas gimė 1876 m. kovo 18 d. Audros kaime, laisvų valstiečių šeimoje. Baigęs pradžios mokyklą Zarasuose, mokėsi Rygos gimnazijoje. Ten aktyviai dalyvavo tautiniame judėjime, dirbo lietuvių šalpos draugijoje, organizavo koncertus, platino lietuvišką spaudą. Juo netrukus susidomėjo caro žandarmerija. Vengdamas arešto, buvo priverstas išvykti į Prūsiją. 1898 m. išvažiavęs studijuoti į Šveicariją, Friburgo universitete įkūrė lietuvių studentų draugiją „Rūta“. Mano tėvas didžiavosi tuo, jog jo gimtuosiuose namuose kabojo paveikslas, vaizduojantis lietuvių sukilimą prieš Rusijos jungą. Jis svajojo baigti Šveicarijoje karo mokslus ir organizuoti naują sukilimą. Mane pavadino Tadu, nes gerbė kovotoją už laisvę Tadą Kosciuską. Tėvas visuomet pabrėždavo, jog bet kokia diskusija – su kuo Lietuvai geriau – su Rusija ar su Vokietija, – rodo tik žemą tautinį sąmoningumą.

Studijuodamas Šveicarijoje, J. Petrusis susižavėjo jos demokratine santvarka ir tapo įsitikinęs demokratinėse idėjų šalininkas. Rėmė daugiapartinę sistemą, teigė, kad kiekvienas žmogus turi teisę laisvai ginti savo nuomonę. Persikėlęs studijuoti į Paryžiaus Sorbonos universitetą, įkūrė lietuvių studentų draugiją „Lituania“. Iš Prancūzijos išvažiavęs gyventi į Angliją, Londone dirbo „Aušros“ draugijoje. 1906 m. grįžęs į gimtąją Lietuvą, atliko karinę tarnybą, po to apsigyveno Rygoje, aktyviai bendradarbiavo įvairiose lietuvių organizacijose. Nuo 1911 m. dirbo Rokišio apskrities kooperacijos ir kultūros baruose, daug prisidėjo prie Rokišio gimnazijos įkūrimo. Vedė kuklią lietuvaitę Anelę, išaugino tris sūnus. 1919 m. tėvą suėmė bolševikų valdžia ir apkaltino nepriklausomybės idėjų sklaidimu Rokiškyje, tačiau, įsikišus pačiam V. Mickevičiui – Kapšukui, jis buvo paleistas. Vėliau dėstė istoriją Rokišio rajono mokyklose, 1950 metais išėjęs į pensiją, gyveno gimtajame Audros kaime. Mirė 1958 metais.

Aš prisimenu tėvą visuomet skaitantį. Knygų gausybė namuose darė didelę įtaką man pačiam. Šeimoje gyvenome pagal tėvo diktuojamą tvarką, valgydavome visuomet bendrai, niekas nedirždavo bendraujant pakelti toną. Parvykęs iš tolimų kelionių, tėvas mėgdavo detaliai papasakoti visus įvykius, susitikimus; tai labai sujungdavo šeimą. Jis buvo didelis sieloje ir tuo pačiu labai paprastas, kuklus žmogus, artimai bendravo su kaimynais. Dažnai pasibeldavo į mūsų namų duris būvę tėvo auklėti-

~ 56 ~

Knygnešys Juozas
Petrulis.

*Nuotrauka iš Ragelių
bibliotekos fondo.*

niai. Lietuviškos spaudos draudimo metais surasdavo būdų, kaip pargabenti į tėvynę literatūrą. Šiandien Ragelių mokyklą puošia aštuoni tėvo ir jo mokinių sodinti beržai. Tegul jo skleistos Nepriklausomybės idėjos kaip šie medžiai giliai įsišaknija žmonių širdyse.

~ 57 ~

skautilka Lelija su Vyčio kryžiumi.

Vyskupas A. Deksnys apsigyveno Romoje. Kai Lietuvos vardas tėvynėje buvo vos ne draudžiamas minti, Romoje lietuvių centras puikavosi gražiu pavadinimu: "Villa Lituania". O pagrindinė vyskupo rezidencija Vokietijoje, Bad Woerishofene, buvo atvira visiems, kurie belsis į duris. Vyskupo "be vyskupijos" veikloje žemalės "Krivulė", bendradarbiavimas su Augsburgio vyskupija ir tikinčiųjų vizitavimas - Skandinavija, Anglija, Škotija, Prancūzija, Ispanija, Šveicarija, Austrija, Danija ir kitur, kur aukoja Šventas mišias, teikia Sakramentas, aplanko ligonius, dalyvauja kultūrinuose ir tautiniuose renginiuose bei suvažiavimuose. 1971 metų vasario 18 dieną vyskupas A. Deksnys kalbėjo JAV atstovų rūmuose.

Sulaukus 76 metų popiežius Jonas Paulius II leido jam būti emeritu. Lietuvos vyskupo garbei aikštė Bad Woerishofene prieš švento Ulricho bažnyčią, netoli jo rezidencijos pavadinta Lietuvių aikšte. Už nuopelnus miestui 1986 m. jam suteiktas Bad Woerishofeno Garbės piliečio vardas.

1989 metais vyskupas Antanas Deksnys atvyko į Lietuvą. Aplankė jaunystės draugus, brangias vietas, Vilnių ir Trakus, kurių nebuvo anksčiau matęs - "Tik dainuodavom - mes be Vilniaus nenurimsim!" Širdim prisiglaudė prie tuščios gintos sodybos. Neberado pačių artimiausių žmonių - nei tėvo, nei brolių. Tėvas, jau alitoniadisdelimtmėmis išvežtas į Sibirą, ten ir mirė. Palaidotas bendrame kape Sibiro ledynuose. Brolis Kazys su žmona Liucija, lagerių ir tremties iškankinti, dar sugrįžo į Lietuvą, bet gyveno nebeilgai. Mirė ir vyresnysis brolis Jonas, Kauno universiteto profesorius.

1991 m. įvairiose pasaulio šalyse vyskupo Antano Deksnio bičiuliai pažymėjo jo deimantinį kunigystės ir 85-rių metų jubiliejų. Vyskupas vėl lankėsi Lietuvoje, keliavo po visą kraštą, savo tėviškėje pašventino kryžių, ant kurio užrašyta - "Šviesios Dekanų šeimos atminimui..."

- Aš vyskupas "bežemis", - šypsodamasis sako Antanas Deksnys. Jo žemė - tai visų, su kuriais teko bendrauti, liedy. Į šią žemę jis sėjo pačias jstabiausias - Grožio ir Gerio gėles.

Laimingi, kurie savo gyvenimo kelyje sutiko ar sutiks vyskupą Antaną Dekaną.

Aurelija Akstinienė

IS AUTOBIOGRAFIJOS

Esu tikrų lietuvių kaimiečių vaikas, "daraktoriaus" kiek pralandytas; svetainėje tarp daugelio gražių scenobinių šventųjų paveikslų jau iškiriu "Tadeusz Kosciuszko" ir "Gwardija Litewska"; dar jaunas gimnazistas, per atostogas gavęs iš klieriko Kuolo J.J. Krajevskio "Kunigų" skaityti, sufavėtas -

svajojantis Lietuvos sūnelis...

1894 m. per Rygos Lietuvių Palalpos Draugystės įkūrimo iškilmes diriguoju (gimnazisto uniforma) lietuvių chorui, pirmą kartą viešai pasirodžiusiam Rygoje (Dėlei Rygos lietuvių choristų - "Rygos Garsas", 1915 m. Nr.27). Su lietuviška spauda arčiau susipažinęs dėl mūsų spaudos reikalų 1898 m. atsidūriau užsieny ("Knygnešys" lt., p. 62. K. Bielinis atvyko į Rygą po pirmų suėmimų Rygoje. Politechnikos studentas Mileika nuo suėmimo buvo pabėgęs į Ameriką, Petrusis į Šveicariją... Minti suėmimai įvyko dėl lietuvių veikimo prieš valdžią...).

Kokį laiką padirbėjęs Bitėnuose M. Jankaus spaustuvėje vyktu V. Telio žemėn Helvecijon, Zūriche 1898-99 m.m. žiemą jaunos "Draugystės Lietuviškos Jaunuomenės" surengtame vakarely aktingai dalyvavau. Tas mūsų studentų pirmas pasirodymas Zūriche buvo akademinėms sferoms maloni sensacija, ypač ilgirdus lietuvių dainų. 1899 m. vasaros semestrą Freiburge išdygsta "Rūta", kuri iki šiol tebežaluoja Lietuvos vardą. P. Radzevičius, Trumpa "Lithuanijos" - "Rūtos" 25 metų gyvavimo apžvalga. "Ateitis", 1924 m. Nr.5-6. Aprašomas "Rūtos" įkūrimas).

Mano rašytas į Amerikos lietuviškus laikraščius atsilankymas "Balsas lietuviškos jaunuomenės, mokinančiosios užrubežy, į lietuvius užrubežy" paskatina tautiečius amerikiečius suorganizuoti "Motinėly" - lietuviams studentams užsieny šelpti.

Berno universitete mano metu po trejų metų visuomenės mokslo studijų tapus = cand. phil = (nuo 1900 m. vasaros sem. iki 1903 m. vasaros sem.), darosi lietuvių studentų užsieny susivienijimo "Sandoros" užuomazga (Viln. žinios. 1908 m. Nr. 274, J. Bk).

1903 m. vasaros sem. Lozanos Universitete mane įmantrikuliškos kilimo "de Lithuanie". Prieš tai prisiejo su gerbiamu ponu rektorium pasikalbėti apie Lietuvą!.. (Rasit, neveltui Lozanos Universitete mokęs ilgokai gyveno Adomas Mickevičius. Ten pat ir Didžiojo Karo lietuvių šelpimo bei politikos darbas buvo susibūrusi!)

Po Amerikos "Vienybės Lietuvininkų" redaktoriaus Jono Mačio (Kėkšto) mirties, "Varpo" redakcijai rekomendavus ir leidėjo J. Paukščio kviečiamas redaktoriūmi - atsiskaius užimti "Vienybės Lietuvininkų" redaktoriaus vietą; nes trokštu dar pasilavinti ir svajoju... apie karo mokslus ir insurgenciją! Taip pat išsižadų gerų žmonių išrūpintos Ign. Paderevskio stipendijos. Šia proga pastebiu, kad jau Berne nustojau ėmęs sunkiai gaunamą garbingą Rapperswylio "Stypendium narodowe", kad ir kaip lietuvis moralikai jausčiau laisvas, nes pasižadėjime "dirbti tėvynės gerovei" buvau įrašęs - "Lietuvos". Taip pat nutraukiu iki tol platoniskus santykius su turtinga studente ruse! Šia proga drįstu pastebėti: jei anais laikais suvalkiečiams buvo galima be skrupulų naudotis tam tikromis Maskvos Universiteto stipendijomis, tai aš kaimietis irgi ramia sąžine kurį laiką galėjau nau-

dotis - lešų semti iš buv. Lietuvių-Lenkų valstybės fondo.

Po kelerių visuomenės mokslo studijų metų įsitikinu, kad Mažoji Lietuva turi panašumų į Suomiją: suomių - švedų kultūra, o Klaipėdos krašte lietuviai ir vokiečių kultūra; ir į Belgiją, čia flamai, valonai - prancūzų kultūra, kaip ir mūsų krašte lietuviai, gudai - lenkų kultūra, nebeminint daugiakalbės Šveicarijos - Didžiosi Lietuva.

Taigi, 1903 m. rudenį Genovos Universiteto studentas rūpinuos kilusią iš Lietuvos užsienio studentiją spiesti į "Lithuania", rūpinuos surengti tokį "kongresą". Deje, dėl berniškių lietuvių tam tikros pozicijos toks "kongresas" (suvažiavimas) neįvyksta. (J. Bekampis "Kaip gimė ir nustojo gyvavęs pimasai lietuvių moksleivių laikraštis". - "Aušrinė", 1910 m. Nr.1; Ten minimas Benediktas Audra - mano pseudonimas). Bet straipsnio autorius tuomet neskaitęs reikalingu "kongresuoti" su friburgiškių kunigų dalimi (t.y. pažangesniais, kaip, pavyzdžiui, a.a. ark. J. Matulevičiumi ir jam artimais), vėliau bendradarbiauja su kunigais organizacijos Komitete Vilniaus Konferencijai šaukti 1917 metais, pirmoj Valstybės Taryboj, o dabar Lietuvai atstovauja prie šv. Sosto!

Penkerius mokslo metus ir visas atostogas išgyvenau Šveicarijoje ir stengiausi ją pažinti. Šveicarija mane stipriai paveikė. Žodžiu, sieloje tapau šveicaru (helvetu) ir gal dėl to savųjų tarpe... svetimas. Tapęs cand. phil. nepaklausiau brangių profesorių praktiškų patarimų baigti rengti diplomą, rengtis doktoratui iš istorijos (pagrind. dalyko), filosofijos ir politinės ekonomijos (Salut. dalyko). Jau Šveicarijoj mėginau nuo rusų kolonijos atitraukti Rusijos tautinių mažumų studentus. Apleidžiau svetimą Alpių Helveciją, gavęs disertacijai temą: "Lietuvių dalyvavimas lenkų sukilimuose XIX amž." traukiau pasaulin... Paryžium.

1904 m. vasarą jau Paryžiuje - Sorbonoj imatrikuluotas College de France ir kitur, bene pirmas lietuvis valstietis. Ypač mėgau klausytis Deni'są ir Seignobos'ą, taipogi Max. Kovalevskį - Rusų aukštoje visuomenės mokslo mokykloje. Darbuojuos "Musée Social ir Bibliothèque Nationale" bibliotekose. Lankau įvairius muziejus bei šiaip įžymenybes. Besiknisdamas po nabašninkės Paryžiaus lietuvių emigrantų "Želmens" draugijos archyvą, netikėtai užtikau spausdintą "Ustawa towarzystwa litewskiego w Paryżu" iš 1831 m. emigracijos gadynės (Lietuvių ir Gudų draugija Paryžiuje 1831 metais. - Lietuvos Aidas. 1930, Nr. 28.) Tuo radiniu didžiai apsidžiaugiau. Toji emigrantų draugija buvo įkurta informuoti pasauliui (Europai) apie Lietuvą. Jos steigėjai ir nariai - Lietuvos 1831 m. emigracijos elitas, būtent: Plioteriai (Rapperswyl'io muziejaus fondatoriai (įkūrėjai), Tiškevičiai, Jok. Lelevelis, Adomas Mickevičius etc., ir net - Jul. Slovackis!...) Iš medžiagos apie tą nepaprastą draugiją pas Vladislavą Mickevičių (dainiaus sūnų) patyriau, kad Mickevičiaus ir Slovackio varžytasi dėl garbės: katram draugijos vardu sveikinti Lafajette, įteikiant jam tikrą draugijos garbės ženklą.

Laimėjęs - Slovackis! Tasai radinėlis mane paskatino pradėtąjį Šveicarijoje "Lithuanijos" organizavimo darbą tęsti Paryžiuje, kur ir dirva buvo našesnė, nes čia tuo laiku pasitaikė lenkų studentų kolonijoje keli inteligentai asmenys iš Lietuvos, kurie įstoja "Lithuanijon". Jų vienas viešame lenkų kolonijos susirinkime motyvavo tokį savo pasiūlymą. Tai buvo - Myk. Römeris, kurio tėviškė netoli Audros.

1904 m. vasarą, akademinį atostogų pailsėstas, traukiau per Belgiją (keliauvau sustodamas Belgijoje) į Mažąją Lietuvą - Rambyne pasistiprinau. Rudenio, ekskursuodamas po Austriją, užsukau Krokuvon - Kosciuškos ir Mickevičiaus palaiką aplankyti. Be to, norėjau "Lithuanijos" reikalais pasimatyti su Ad. Varnu ir J.A. Herbačiausku. 1904-05 mm žiemos semestrą studijuojau Göttingeno Universitete visuomenės mokslų ir klausau garsaus fiziologo Max'o Verworm'o paskaitų "Kūnas ir Siela".

1905 m. pavasarį gauau iš Škotijos lietuvių kvietimą (pasiūlymą) ten vykti lietuvių kuriamo laikraščio išleidimo organizuoti (redaguoti). Sutinku. Keliauju per Holandiją - apsidodamas. Paskui traukiu per Angliją ir stabtelėju Londone, Manchestere ir Liverpoole - norėdamas su lietuvių kolonijomis susipažinti. Vasarą pasirodė mano redaguojamas laikraštis "Laikas" Bellshill'e, arti Glasgow'o. Kiek galėdamas krutėjau smulkiose Škotijos lietuvių angliakasių kolonijose. Didesnė buvo Glasgow'e. Buvau įsimatrikuliavęs Glasgow'o Universitete, bet daugiau laiko praverčiau Škotijos tautiečius bežadindamas keltis ir švieson eiti! Ir šiaip jau buvau gimtosios šalies pasiilgęs, o po Spalių Manifesto pradėjau visai neberimti svetur. 1906 metais esu jau Londone, kame klebonauja mano atkviestasis ir buvusis Friburgo kolega kun. Kaz. Matulaitis. Temzės pakrantėse įsikuria Švietimo draugija "Aušra". Aišku, Londone tenka šiek tiek pažinti anglų kultūros brangenybes.

Keliolai užsidirbęs ir iš rusų generalinio konsulato gavęs liudijimą, jau legaliai grįžtu Lietuvon. 1907 metais per Bremeną, Tilžę (čia pas gerb. Mortą Zaunytę susitinku su Vakarų Europon važiuojančiu J. Gabriu) ir Virbalį parvykstu Lietuvon Vilniun. Truputį pailsėjęs Audroj, ruošiuos atlikti pavėluotą karo prievolę. A.a. dr. Dom. Bukonto Zarasuose padedamas pasiekiu tikslą: mane nuskiria Tifliso grenadierių pulkan; čia dėl sveikatos atleidžiamas iš kariuomenės. 1908 m. pavasarį vėl Lietuvoj. Turėjau geros progos pamatyti Gudiją, Ukrainą, Kaukazą, Krymą ir Kaspijos bei Juodąją jūras. Trumpai žiemą, kelis mėnesius pabuvęs naujosios rusų kultūros centre Peterburge, žvilgtėrėjęs visuomeniniam tenykščių lietuvių gyvenimui, kiek ilgesniam laikui sustoju Rygoje, kur jau aktyviai dirbu (liet. tautiečių) mūsų visuomenės tarpe.

Dalyvauju lietuvių "Pašalpos", Vartotojų, Švietimo "Žvaigždės", muzikos ir dainavimo "Kanklių" ir blaivybės "Giedros" draugijose. Einu "Rygos Garso" pirmo administratoriaus pareigas (pirmo redaktorius - dabartinis

Lietuvos premjeras). Pirmą kartą prie "Rygos Garso", apie kurį spietėsi inteligentai; paskum su Jonu Vilkaičiu (buv. Savivaldybių departamento direktorium) prie vėliau pasirodžiusių "Rygos Naujienų", kurias rėmė darbininkai. "Giedros" vardu darydavau paskaitas (kultūrinio pobūdžio). Trumputį padėjau A. Žmuidzinavičiui surengti 1910 m. I lietuvių dailės parodą Rygoje. Arčiau susidūręs su saviškiais inteligentais ir darbininkais greitai pastebėjau, kad jiems aš - svetimas! Todėl ne per ilgai buvau "Rygos Naujienų" bendradarbiu, taip pat ir "Giedros" pirmininku, kurio vietą užleidau "kairiesiems" St. Matijosaičiui (Esmaičiui). Mat, Šveicarijoje pražydyčiau, o Didž. Britanijoje - brenčiau. Jau Zuriče vieną šaltą dieną išsikūrenau pečiuką visuomeninio tarinio broliūromis. Socializmo srity veikia tapau Ed. Bernšteino revizionizmo šalininku. Ir, apskritai, nežavėjo manęs revoliucionieriai rusai. Ad. Varnas mūsų kairiuosius tikrai parodė "Ant politikos laktų". Berne su vos tik iš Maskvos atvykusių Aug. Janulaičiū nesuskalbėdavau. Turėjau galimybę iš arti stebėti darbininkų judėjimą Vakarų Europoje. Dėl mūsų inteligentų tautiškai politinės pozicijos Baltijos Latvijoje viešai išreiškiau "Rygos Naujienų" 1910 m. Nr. 18 straipsny "Kur linksta".

Ir nuo 1911 metų vėl Lietuvoj. Nuo to laiko iki šiol pastoviai gyvenu savo krašte, dabartinėj Rokiškio apskrity. Iki karo plėšiau kultūros dirvonus, ypač kooperacijos srity (smulkaus kredito, žemės ūkio ir vartotojų bendr.); visą laiką dalyvavau Rokiškio valsčiaus rinktinių sugyrose; buvau Zarasų apskrities valstiečių rinktu atstovu Žemės Tvarkomoj Komisijoj; išrinktas valsčiaus teismo nariu ir Rokiškio žemiečių viršininko Nazimovo pasiūlytas pirmininku - betgi aukštesniosios administracijos nepatvirtintas (ir p. Naz. dėl to gavęs barti). Šiaip vienok su vietos rusų administracija buvau geruoju. A.A. Laur. Lašas (prof. V. Lašo tėvas) sušuko: "Ačiū, Dievui, mūsų valsčiuje tik 3 juodašimčiai!" Per paskutinės Dūmos rinkimus, slaptai balsuojant valsčiaus atstovų į apskritį iš 125 kamuoliukų, aš gavau sumestus 122 baltus. Dalyvaudavau Lietuvių Mokslo Draugijos susirinkimuose ir žinomose Šiaulių gegužinėse.

1915 metais artinosi karo frontas. Pabėgėliai skuba. Jau žėri gaisrų pavaisės! Žemė kraujais garuoja! Pasilieku. Nuo rugsėjo mėnesio pradėda eiti gr. Jono Przedzieckio Obelių raj. dvarų administratoriaus pareigas. 1917 metais dalyvauju lietuvių Vilniaus konferencijoje - kaip "rinktas" savo krašto atstovas. 1918 metais mano iniciatyva ir kai kurių vietos įvairių srovių inteligentų: klebono M. Jankausko, dr. Vl. Lašo, J. Vienožinskio, gr. J. Przedzieckio ir kt. pritarimu einama prie Rokiškio gimnazijos įkūrimo (atidaryta IX. 1. "Saulės" dr-jos vardu). 1918 m. rudenį lapkričio mėnesį iš vos tik įsisteigusio vokiečių Soldatenrat'o gaunu sutikimą lietuvių savistovei Obelių valsčiaus tarybai. Paskutiniame Okupacinės tarybos (buvau nariu visą vokiečių okupacijos laiką) posėdy lapkričio 13 d. kalbėjau apie

auštančią naują gadinę, o 16 dienų turėjau garbės atidaryti pirmąjį Obelių valsčiaus lietuviškos tarybos posėdį.

Dar vokiečių likučiams tebesant Obeliuose, Kūčių vakarą buvau bolševikų areštuotas ir kaltinamas, kaip esąs Rokiškio apskrities baltosios gvardijos siela. Po trumpo laiko V. Kapsuko parodymu paleistas (Šveicarijoje teko su juo susipažinti). Kalbu rokiškėnams inteligentams - savo krašto neapleisti, gi bolševikams ką nors kviečiant į talką, patariu - pavieniui neiti, o tik in corpore. Ir su tuo buvo sutikta. Visas svarbesniausias bolševikų okupacijos pozicijas užima mūsų šie inteligentai. Iliustracijai užteks paminėti: vien tik iš stambesniųjų dvarininkų - brolius Rutkovskius, M. Koscialkovskį, St. Bichnevičių, gr. J. Komarovskį, gr. J. Przedzieckį etc., o iš šiaip inteligentų - Purėnus, brolius Vienožinskius, "Kario" red. maj. J. Balčiūną, Valst. Apdraudimo Įstaigos Panevėžio apygardos inspektorių J. Macijauską, Lietuvos Banko Rokiškio skyriaus direktorių M. Šlapelį, Rokiškio miesto burmistrą J. Malevičių, Rokiškio apskr. Miškų urėdą V. Tofalskį, dr. A. Jurgelionį, prof. Vl. Lašą etc. Iš pradžių aš ėjau žemės ūkio skyriaus vedėju, dabar Žemės ūkio Departamento dir., A. Vienožinskio padėjėju pareigas; paskui, užleidęs tąją vietą gr. J. Przedzieckiui, išsikėliau į Salų dvarą (kame dabar yra Žemės ūkio mokykla) Svedasų ir Salų rajonų instruktoriumi. Nestebėtina, kad bolševikų okupacijos režimas Rokiškio apskritį skyrėsi savo "žvelnumu" nuo kitų vietų!

1919 m. vasarą mūsų kariuomenė išstamia raudonąją armiją iš Rokiškio apylinkių. Skubiai tvarkosi savivaldybės. Dalyvauju pirmose Rokiškio valsčiaus ir apskrities tarybose. Turiu garbės būti išrinktu Nepriklausomos Lietuvos pirmu Rokiškio valsčiaus viršaičiu. Sunkiai susergu dėmėtąja šiltine. Kiek pasveikęs grįžtu pas gr. J. Przedzieckį centr. administracijos vedėju pareigoms eiti.

1920 metais, idėjimais sumetimais vaduodamasis, apleidžiu administratoriaus vietą ir dir. A. Purėno kviečiamas, tampa gimnazijos mokytoju. 1921-22 mm II pusmetį einu direktoriaus pavaduotoju, 1922-23-1923-24 mm - laikinai direktoriaus pareigas. Po to, einu apskrities valdybos nario, švietimo skyriaus vedėjo ir švietimo- kultūros komisijos pirmininko pareigas. Rugsėjo 14 d. buvau suaukęs švietesniųjų apskrities ūkininkų (registravos 106 asmenys) suvažiavimą švietimo bei kultūros reikalams aptarti. Tuo tarpu kurį laiką pasiūliau iš vietos visuomenės gyvenimo sėkmingiau naujoms pareigoms pasiręngti.

1926 metais kuriasi Rokiškio apskr. švietimo dr-ja "Aušra", kuri mano rūpesčiu 1929 m. pirmąjį pusmetį išlaikė, švietimo Ministerijai leidas, lietuvių kalbos kursas. "Aušros" draugijos valdybos pirmininku tebesu iki šiolei. 1929 m. rugsėjo 1 d., taipogi mano iniciatyva, įvyksta gerai nusisekusi Rokiškio apskrities įkūrimo dešimties metų sukaktuvių šventė (pirmoji Lietuvoje). Tąją progą "Lietuvos Aido" praitų m. nr. 201 esu pavadintas

apskrities kutūrinio gyvenimo "spiritus movens". Ši "Lietuvos Aido" pastaba dalinai teisinga, nes nors priklausau valstiečių liaudininkų partijai ir savo valsčiaus bei apskrities savivaldybėse dalyvauju, bet manydamas, kad mokytojas, kunigas ir karininkas neturi politikuoti partine prasme, gimnazijoje dirbdamas laikiausi nuošaly politinio sūkurio ir net nesutikdavau kandidatuoti į seimus.

Gimnazijoje per 1920/21-1927/28 m. mokiau: visuotinės literatūros dvejus metus, geografijos - ketverius metus ir istorijos - aštuonerius metus. Tų dalykų drįsau mokyti, nes universitetuose buvau ėjęs gamtos, geografijos elementarinį kursą ir visuomenės mokslus. Iš gamtos ir geografijos ėjau: eksper. fiziką, chemiją, botaniką, zoologiją, mineralogiją, geologiją, paleontologiją, biologiją, antropologiją, etnografiją, astronominę ir fizinę geografiją (šiuo dalyku pas prof. Ed. Brückner'į Berne). Iš visuomenės mokslų penkerius metus studijavau filosofijos enciklopediją, filosofijos istoriją, religijų istoriją, bažnyčios istoriją ir teisę, valstybės ir tautų teises (pas prof. dr. P. Hilty, Berne), politinę ekonomiką, sociologiją, visuotinę istoriją ir kultūros istoriją. Nors tiek palietęs savo visuomeninį gyvenimą, drįstu pasisakyti: teisybė, ne plunksnos žmogus, bet nuo pat jaunystės tolydžio iki šių dienų (jau 54 metai eina), kad ir po truputį dirbęs mūsų tautos kultūros darbą, visgi nesu svetimas mūsų kalbai, krašto istorijai ir geografijai.

Taigi, drįstu prašyti Poną Švietimo Ministerį teiktis mane atleisti nuo lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir Lietuvos geografijos egzaminų. Taip jau prašau Jo Ekscelenciją malonėti mane skirti etatiniu mokytoju kur nors, pagaliau suteikus pilnateisį mokytojo vardą, bent suaugusių švietimo srity veikti.

Rokiškis, 1930 m. vasario ... d.

Juozas Petrulis

P.S. Iš savo privataus gyvenimo galiu pasakyti kad ir tiek: vedžiau savo, Ragelių apylinkės lietuvaitei kaimietę, yra trejetas vaikų (4, 8 ir 12 m.); turiu nedidelį 10 ha ūkį Audroje, Rok. v. Alkoholinių gėralų nevarioju, kortomis nelošiu ir nerūkau. Apskritai, gyvenime stengiuos labiau sekti gamtos nurodymais, negu kultūros įpročiais.

Smulkesnę informaciją apie mane, reikalui esant, suteiktų prof. M. Römeris.

Literatūra naudojuos ir latvių, lenkų, rusų, vokiečių, prancūzų, anglų kalbomis. (Mokėsi švedų ir žydų (jidiš) kalbų. - Jokimas Petrulis).

Tiesa, tiek laiko be pertraukos gyvendamas Rokiškio krašte, "Lietuvos Kamčatkoje", savaime turėjau kiek samanomis apaugti.

Juozas Petrulis